

ISPÁNOVICS CSAPÓ Julianna

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
Újvidék, Szerbia
csapo@eunet.rs

A SZABADKAI NÉPSZÍNHÁZ *SIRÁLY* CÍMŰ ELŐADÁSÁNAK (1973) REKONSTRUKCIÓJA

A korabeli kritika és Csehov-kultusz kontextusában

Rekonstrukcija predstave *Galeb* (1973) Narodnog pozorišta u Subotici

U kontekstu savremene kritike i kulta Čehova

Reconstruction of *The Seagull* Staged by the National Theatre in Subotica (1973)

In the Context of Contemporary Criticism and Chekhov Cult

A tanulmány a szabadkai Népszínház Anton Pavlovics Csehov *Sirály* című drámájának ifj. Szabó István rendezte előadását¹ elemzi. Az előadás színházkulturális kontextusa a vajdasági színháztörténeti közeg gazdag, folyamatosan alakuló Csehov-kultusza. A produkció a Makai Imre fordította szöveg alapján készült. A korabeli kritika nem jelezte, hogy a dráma szerkezetét, szövegét módosították volna. Az előadásról a következőket állapította meg: a darab rendezése nagyrészt a csehovi hangulat megteremtésére összpontosított, a színészi játék kevésbé volt pontos, jobban sikerültek a kisebb epizódszerepek, az előadás legjobb alakítását Süveges Eta nyújtotta (Masenyka). A kritika szerint Petrik Pál díszlet- és jelmezterve az előadás legsikerültebb összetevője volt, a rendkívül kifejező, nagyszerű színpadkép, a jelmezek és a megfelelő színpadi világitás felsőfokon teremtette meg a csehovi hangulatot.

¹ A bemutató időpontja: 1973. október 20. Díszletterv: Petrik Pál. Jelmezterv: Székely Piroska. Szereplők: Szabó Cs. Mária (Arkagyina), Pásthy Máttyás (Trepljov), Szabó István (Szorin), Albert Mária (Nyina), Versegi József (intéző), Karna Margit (Polina), Süveges Eta (Masenyka), Pataki László (Trigorin), Barácius Zoltán (Dorn doktor), Salamon Sándor (Medvegyenkó), Szel Péter, Remete Károly, Bácskai Mária és Vukovics Béla.

Az előadás jelentőségét tekintve a kisszámú korabeli kritika véleménye ingadozó. A szabadkai közönség körében sikert aratott.

Kulcsszavak: Népszínház, Szabadka, Anton Pavlovics Csehov, *Sirály*, Csehov-kultusz, ifj. Szabó István

Az előadás színházkulturális kontextusa – Csehov-kultusz

Magyar nyelven először 1912-ben Feld Irén Kamarajáték Társulata mutatta be a darabot a budapesti Várszínházban. Azóta több felújítása volt, más és más fordításban (Jób Dániel, Háy Gyula, Makai Imre, Varsányi Anna).

A 20. század hetvenes éveiben divat volt Csehovot játszani, Csehov-kultusz hatotta át a világot. Csehovot újításai (új dialógustechnika – „egymásmellettbeszélés” –, cselekmény nélküli dráma) révén a modern dráma előhírnökének tekintették. Korszerűnek, időszerűnek érezték színműveinek emberi, érzelmi vonatkozásait, drámáit a magány, a belső élet kríziseinek a szövegeiként értelmezték. 1972-ben Magyarországon szinte egy időben három helyen került színpadra a *Sirály*. A kaposvári előadás (rend. Zsámbéki Gábor) egy emberi kapcsolatok nélküli világ drámája, a szolnoki (rend. Székely Gábor) a tehetőség önmegvalósításáról szól, a pesti (amelyet 1973-ban a tévé is sugározta) a művészsors és a magány színre vitele (Gerold 1973a).

1973. január 16-án a *Sirály* bemutatója Dimitrije Đurković rendezésében volt látható az újvidéki Ben Akiba Vígszínházában. A darab reprízei januárban: 17, 21, 26, 30, februárban: 3-án betegség miatt elmaradt, 6-án, 12-én, 19-én játszották, elsején Palánkán, 27-én Verbászon vendégszerepeltek, márciusban elsején vitték színre, áprilisban 6-án, 13-án és 19-én játszották (Anonim 1973a). A rendező nyilatkozata szerint a *Sirály* teljesen új, kortárs értelmezésben került színre. Az eredeti szövegen semmit sem változtatott, de a csehovi szerelmes komédia helyett a szerelem komédiáját kívánta színre állítani (Bordás 1973a). Az újvidéki magyar nyelvű kritika szerint rendhagyó színházi formanyelvet használó, kísérletező, vitára ingerlő előadást láthatott a közönség. A rendező egyszerűsített, sarkított, a szerelem komédiáját pusztán a testi szerelemre, a szexre redukálta. Az előadás nem hiteles, a csehovi művet egysíkúan interpretálta, akár a dráma alakjait.

Dorn doktorból kilúgozta a cinizmust, s kisvárosi Don Juant csinált, Másából a fölöslegesség érzetét vonta ki, s csak Kosztya állhatatos követőjét látta benne, az államtanácsosból, noha állandóan füstbe ment fiatalkori álmait és fájós lábát emlegeti, kedélyes öregurat csinált. Kosztyában csak az enerváltságot látta, a mélyebb lelki traumákat nem, Nyinát pedig csak örök, kislányosan lebegő állapotában szemlélte. Belőle is, Kosztyából is

kilúgozta így a sirállysors hordozta tragikumot. A többieket, Arkagyinát, Trigorint, az intézőt és feleségét nemigen torzíthatta el, hiszen ezek különösebb mélység nélküli vígjátéki, majdhogynem sablonos figurák (Gerold 1973b, 10).

Az előadás megkérdőjelezte a rendezői koncepciót. A negyedik felvonás merőben más, mint az első három. A „szex komédiáját” a darabtól idegen ötletekkel folytatta: rögtönzött álarcosbál, átvette a *Haj* című musical egyik jelenetét. A rendező időnként ráhibázott egy-egy jelenetre: voltak nagyszerű, találó részek, az egészszel mégis baj van. A színészi játék kiváló. A rendező mítoszrombolásra szánta magát, erről vallott a színházi látvány. Az előadás elején

az indulás: a díszletmunkások felgöngyölik a hagyományos csehovi fehér nyírfákat ábrázoló függönyt, lemeztelenítik a színpadot. Később azonban fokozatosan visszakerülnek a kötelező csehovi kellékek, a nyírfák, a kerti székek, a hinta. Sőt, noha illúziót akar rombolni olykor, például amikor élő halakat hoz a színpadra, épp a legteljesebb illúziót teremti meg. Mi több, még az elmaradhatatlan szél is fújdogál a negyedik felvonásban. Azt jelenti, hogy a rendező elismeri az újítás lehetetlenségét? Azt. Kineveti a színházat, majd a leghagyományosabb színházat csinálja meg (Gerold 1973b, 10).

A fenti *Sirály* című előadás tizenegyszer került színpadra (Bordás 1973c).

1973 januárjában a belgrádi tévéstúdióban befejezték Csehov *A 6-os kórterem* című elbeszélése tévéváltozatának forgatását. A főszerepeket Slobodan Perović és Zoran Radmilović alakította. A tévéjátékot Luciano Pintilije román vendégrendező rendezte. *A 6-os kórterem* a Belgrádi Televízió II. műsora sugározta (Anonim 1973b). A Belgrádi Televízió nyolc műsort küldött a május 27-én kezdődő portorozi tévéfesztiválra, a tévédrámák közül Csehov *A 6-os kórterem* című drámájának tévéváltozatát (Anonim 1973c). Az egyik főszereplő, Slobodan Perović megkapta a legjobb színésznek járó nagydíjat Portorožban. A Belgrádi Televízió október 27-én is sugározta az említett Csehov-mű alapján készült tévéjátékot (Anonim 1973d). A jugoszláviai magyar sajtó szerint a tévédrámában

a végig következetesen intonált csend volt a lenyűgöző – ami után a robbanás, az ápoló Nyikita könyörtelen brutalitása még inkább félelmetesen és hátborzongatóan hatott. Ahogyan ugyancsak ennek a többször visszatásítóan naturalista részleteknek is tévedhetetlen biztonsággal helyet találó kiszámítottságnak köszönhető az is, hogy ez a tévédráma túl tudott nőni a benne ábrázolt konkrét valóság keretein, s ilyenformán mintegy az inercia, a belenyugvás tragédiájává lehetett (Varga 1973, 12).

1973 márciusában a *Magyar Szó* napilap hírt adott arról, hogy a londoni Greenwich Theatre színtársulatának tagja, Mia Farrow filmszínésznő nagy sikerrel játssza Csehov *Három nővér*-ében az egyik főszerepet. Nem kevésbé fontos információ a Csehov-kultusz szempontjából, hogy a budapesti Vígszínház Csehov *Három nővér*-ével vett részt a firenzei színházi fesztiválon (Szűts 1973).

A jugoszláviai tévénező folyamatosan részese lehetett a csehovi világ hangulatainak. Tavasszal a Belgrádi Televízió sorozatai között helyet kapott egy háromrészes, Csehov önéletrajzi novellájából készült szovjet munka. Az *Életem* című drámai sorozat az író regénye nyomán készült, 1973 áprilisában sugározta a jugoszláv tévécsatorna. 1973 nyarán sem volt televíziózás Csehov nélkül. A Belgrádi Televízió *Szovjet klasszikusok filmen* című filmsorozatában az író művei alapján készült *Párbaj* (rend. T. Berezanceva és L. Rundjik), kicsit később a *Sirály* filmváltozata volt látható. Az utóbbi szereplői Lyudmila Szavelyeva, Jurij Jakovlyev és Ala Demidova, rend. Julij Karasik. Ugyanitt ősszel Csehovnak *Egy a párbajok közül* című csehszlovák tévédrámája is látható volt (Anonim 1973e).

A jugoszláviai ruszin műkedvelő színészek hagyományos évi szemléjének, az V. Petar Riznics – Djadja Emlékfesztiválnak a játékrendjén Molière-en és Csehovon kívül a kortárs írók művei domináltak. Az egyhetes szemlén, Keresztúron, a miklósevceiek (ma Horvátország) Csehov egyfelvonásosaiból készült kollázzsal léptek színre (*Minden zsák megtalálja a foltját*, rend. Ahneta Bucskó). Az újvidéki Djadja csoport zárta a szemlét Csehov *Medve* és *Háztűznéző* című két egyfelvonásosával (ala 1973).

A magyarországi Csehov-kedvelőket sem hanyagolta el a média. 1973 májusában a Magyar Televízió fődíobben vetítette az író *A lobbanékony ember feljegyzései* című novellájának NSZK-beli televíziós változatát. A novellafeldolgozás *A hirtelen haragú fiatalember* címen látható. (Az adást szombaton délelőtt megismételték.) (Faludi 1973a.) Az Olasz Televízió megfilmesítette Csehov *Három nővér* című színművét. Masa szerepét Iaria Occhini tolmácsolta (Anonim 1973f). A budapesti Kossuth rádióban április 27-én Csehov *Háztűznéző* című jelenetét hallgathatták. Június 22-én ugyanez a médium *Derűre is derű* című vidám műsorában Csehov jeleneteit is sugározta (Anonim 1973g).

A szabadkai Népszínház Magyar Társulatának 1972/73-as évada az elmúlt időszak egyik legsikeresebb időszaka volt. A társulat sok díjat és elismerést kapott.

Nagy siker, hogy a társulat Tóth Ferenc *Jób* című drámájával részt vett az országos színházi fesztiválon, s ezzel nemcsak a színház, hanem a vajdasági magyar drámaírás hírnevét is öregbítette. Külön ki kell emelni Pataki Lászlót, a Sterija Játékokon kapott színészdíját, valamint a négy különdíjat is. Nem kisebb öröm, hogy Tennessee Williams *Az iguana éjszakája* is öt díjat kapott a tartományi hivatásos színházak szemlé-

jén: Virág Mihály rendezéséért, Petrik Pál díszleteiért, Pataki László, Karna Margit, R. Fazekas Piroska pedig színészi teljesítményéért. A két szemledarabon kívül az évad sikeres produkciója volt Molière *Scapin furfangjai* című vígjátéka, amely frappáns rendezésével tűnt ki, és egy fiatal színész, Árok Ferenc első igazi színészi bravúráját hozta. A sikeres évadról, kiemelkedő bemutatókról és jó színészi alakításokról tanúskodik az is, hogy a *Jóbot* teljes egészében sugározta a Magyar Rádió, továbbá a *Jób*, valamint az előző évadról műsoron tartott Dürrenmatt-dráma, *A nagy Romulus* sikeresen prezentálta a jugoszláviai magyar színjátszást Szegeden, Verseghi József pedig megkapta Szerbia Színművészeti Egyesületének díját (Bordás 1973b, 12).

A fenti évadban tíz bemutatót tartottak, a társulat 96 előadást játszott Szabadkán, 176-szor vendégszerepeltek. Az előadásokat 73 600 néző tekintette meg (előadásonként 270). A szabadkai Népszínház akkoriban az utóbbi szempontból továbbra is Vajdaság legnépesebb együttese. A színház igazgatója, Ružić szerint a magyar társulat az elmúlt évadokban kissé elhanyagolta a szabadkai közönséget, túl sokat játszott vidéki színpadokon. A sok utazás csökkentette a színészek teljesítőképeségét, az előadások színvonalát. A művészeti tanács döntése értelmében azt tervezik, hogy az elkövetkező időszakban csak a hét meghatározott napjain játsszanak vidéken, az arra alkalmatlan színpadokon pedig nem lépnek föl komplett előadásokkal. Az ilyen helyeken irodalmi jellegű műsoros estekkel vendégszerepelnek. A társulat az évad végén két új színésszel gyarapodott, Balázs Piri Zoltán és Soltis Lajos személyében (Bordás 1973b).

A magyar társulat augusztus 24-én kezdte meg az új, 1973/74-es évadot egy négynapos horvátországi és szlovéniai vendégszerepléssel. A társulat két együttese kelt útra. Tamási Áron *Énekes madár* című népi játékát és Natalia Ginsburg *Jókedvemben vettelek el* című vígjátékát mutatták be. Útközben a szlovéniai Velika Pisanicán és Bedeniken is tartottak egy-egy előadást. Szlovéniában öt magyarlakta településre, Lendvára, Dobronakra, Domonkosfára, Pártosfalvára és Hodosra látogattak el (Bordás 1973d). Vajdaságban a bemutatóig (október elsejéig) az elmúlt évad előadásait játszották. Az első premiért (Vörösmarty–Görgey *Handabasa* című zenés vígjátékát) még hét bemutató követte. A *Sirály* az évad harmadik bemutatója (Bordás 1973d). Néhány különműsort is tervbe vettek: a Csehov-, Krleža- és Németh László-bemutatók előtt egy-egy irodalmi, az írók bemutató összeállítását készítik az említett szerzők műveiből. Ezekkel a műsorokkal középiskolákba és néhány munkaközösségbe látogatnak el a színészek a rendező kíséretében. A különtevékenységek keretében egy igényesebb szilveszteri vidám műsort is összeállítanak (GÁ 1973).

1973 nyarán a jugoszláviai amatőr színházak országos szemlélén a đakovicai Emil Duraku Amatőr Színház Anton Pavlovics Csehov *A 6-os számú kórterem* című prózai művének színpadi változatát mutatta be. A korabeli kritika szerint a vállalkozás meghaladta a đakovicai műkedvelők erejét. Már maga a dramatizáció is mellékvágányra futott. Gromov tanár és a sztoikus Ragin doktor alig egy órába sűrített tragédiája hatástalan volt, a néző csak egy montázst látott, felvillanó képek láncolatát a darab egésze helyett (Faragó 1973).

A Magyar Televízió augusztus közepén Csehov *Jubileum* című egyfelvonásos tréfáját sugározta. Közreműködött: Békés Itala, Inke László, Márkus László, Psota Irén, Tímár Béla, rend. Szirtes Tamás (Anonim 1973h).

Szeptember elején a szabadkai Népszínház megbeszéléseket folytatott a szabadkai középiskolák magyar nyelv és irodalom szakos tanáraival a színháznak a tanulóifjúsággal történő megszerettetése érdekében.

Az eddigi gyakorlat ugyanis azt mutatja, nem helyes, ha a tanulóifjúság a színházban is iskolai légkört talál, tanulási kötelezettséget lát. A diákelőadásoknak más jellegük kell hogy legyen. A színészek tőlük telhetően igyekeznek a legmagasabb színvonalat elérni egy-egy előadáson, s megfigyelhető, hogy a diákok is sokkal fegyelmezettebben viselkednek (Anonim 1973i).

Terveik szerint minden jelentősebb bemutató előtt ismeretterjesztő előadásokat tartanak az iskolákban és a munkaszervezetekben:

Ezek a rendezvények nem hasonlítanak majd a szórványos irodalmi órákra. Csehovnak a nemsokára bemutatásra kerülő *Sirály* című színművét, amelyet ifjú Szabó István rendezésében láthatunk októberben, a következő módon ismertetik: előadnak két rövid jelenetet a darabból, felolvassák az író két novelláját; bemutatásra kerül Csehov egy egyfelvonásos színműve, a *Leánykérés* is. Ezután kötetlen beszélgetést tartanak. A szokásos diákelőadás után beszélgetés lesz a közönséggel (Anonim 1973i).

A Magyar Televízió műsortervében az október 9-én kezdődő tévéhét egyik fő produkciója a *Sirály* volt. Vasárnap este, október 14-én 20.00 órakor

[a] főidőben a Madách Színház kiváló gárdájának – néhány név: Tolnay Klári, Huszti Péter, Mensáros László, Piros Ildikó, Zenthe Ferenc – előadásában láthatjuk Csehov *Sirály* című színművét. A híres moszkvai színésznő és a szintén híres író, s vidéki, környékbeli ismerőseiknek tragikus története ismert, a Madách Színház előadásának újszerű felfogása lehelt újra életet a klasszikus színműbe (Faludi 1973b).

1973 őszén, fennállása óta először, mutatott be egész estét betöltő Csehov-színművet a szabadkai Népszínház Magyar Társulata. Korábban csak négy egyfelvonásos szerepelt az együttes műsorán: a *Jubileum* 1946-ban a négy egyfelvonásosból álló áprilisi vidám műsorban, a *Medve* 1947-ben Molière *Dandin Györgyének kísérőszámaként*, majd ismét a *Medve* 1961-ben a *Lakodalommal* és a *Leánykéréssel* együtt és a *Hattyúdalból* írt keretjátékkal. *Három szerelem satöbbi* címmel egyetlen este mutatták be (Gerold 1973a).

Az esztendő vége sem telik Anton Pavlovics Csehov nélkül. Az Újvidéki Rádió heti rendszerességű, szombat esti vidám műsoraiban Csehov *Tréfa* című humoreszkje is helyet kapott (Anonim 1973j). Az év végén, decemberben a Szabadkai Rádió műsorrendjében Csehov *Leánykérés* című egyfelvonásos vígjátéka is szerepelt (Anonim 1973k).

Dramatikus szöveg, dramaturgia

A *Sirály* színmű négy felvonásban. A szerzői alcím szerint vígjáték (komegyija). 1896-ban adták ki és mutatták be először.

Magyarországon 1950-ben olvashatták első ízben a *Csehov drámai művei* című kötetben a Franklin Könyvkiadó gondozásában. Kelemen Dénes (1912), Háy Gyula (1950), Makai Imre (1972) és Morcsányi Géza (1999) fordította magyarra.

A szabadkai Népszínház előadása a Makai Imre fordította szöveg alapján készült.

A szabadkai rendező, ifj. Szabó István, a cselekvésképtelen csehovi hősöket hangulatilag egységes légkörbe igyekezett helyezni, írta Gerold László. Ez többnyire sikerült is. Volt néhány nagyszerű, hatásos jelenet, beállítás. A negyedik felvonás egészében kiváló, a színészek rátaláltak a figura igazi hangjára, levetkőztek modorosságukat. Igazi színházi élmény, állapította meg a kritikus (Gerold 1973c).

Rendezés

Ifj. Szabó István (Nagykikinda, 1937 – Szabadka, 1984) a szabadkai Népszínház színészeként kezdte pályafutását. Színészgyerek. Szülei, Szabó István és Szabó Cseh Mária, az intézmény alapító tagjai voltak. Ifjabb Szabó Belgrádban, a pszichológiai iskola jeles képviselőjénél, Hugo Klajnnál tanult rendezést. Diplomamunkája, melyben főleg a lélektani mozzanatokra figyelt, Eugene O'Neill *Hosszú út az éjszakába* című darabjának színre vitele volt (Gerold 1972). Először a szabadkai Népszínház főrendezője, majd néhány évig a magyar társulat igazgatója lett. Rendezett még az Újvidéki Színházban, a gyulai Várszínházban, Szegeden és Marosvásárhelyen is.

A *Sirály* rendezése előtt egy évvel a kritika megelőlegezte a bizalmat ifj. Szabó István számára. Addigi teljesítményét „részben” jelentősnek látta (Gerold 1972), miközben rámutatott rendezői irányultságára, munkamódszerére:

Úgy látszik, nem tartozik a látványos, a merész avantgarde rendezők közé – noha még ez is lehet –, de jó érzékkel viszonyul kapott és vállalt feladataihoz. Belülről, a darabból indulva keresi a megfelelő s koncepcióját igazoló rendezői megoldásokat, a dráma világához kívánja hozzáadni a szükséges, legtalálhatóbb színpadi ötleteket, s közben nemcsak illusztrálja, de értelmezi is a darabot (Gerold 1972, 11).

Ifjabb Szabó a *Sirály* próbái során nyilatkozva megerősítette a fenti meglátást:

Csehov műveit a kritika úgy tartja számon, mint a hétköznapi költészetét. Ennek a két ellentétes fogalomnak egymáshoz való viszonya adja meg egy-egy Csehov-előadás sajátosságát. Mi a hangsúlyt inkább a költészetre, mint a hétköznapiságra tettük (Mol 1973, 8).

Gerold véleménye szerint a rendezőt túlságosan lekötötte a csehovi hangulat megteremtése. Nem vette észre, hogy a hősökből hiányzik a belső küzdelem. A rendezés másik hibája az volt, írja a kritikus, hogy nem választott főhőst, nem tudott dönteni Arkagyina és Trepljov között. Az is lehet, hogy a színészek voltak erre a feladatra erőtlenekek (Gerold 1973c).

Barácius úgy látta, hogy a pályakezdő ifj. Szabó rendezése eleinte „földhözragadtabb” volt, „a naturalizmus csapdájába esett” (Németh László: *Villámfény-nél*, Csehov: *Sirály*) (Barácius 2005).

Színészi játék

Gerold László a színészi játékot elemezve a következő észrevételeket tette: a csehovi alakok színpadi megjelenítése kevésbé volt pontos, kevésbé egyértelműen jó. Egy kis létszámú együttesben nyilván nehéz ideálisan kiosztani a *Sirály* összetett szerepeit, jegyezte meg Gerold, de lehetett volna máshogy választani.

A korabeli kritika szerint a három nagyobb szerep megformálása egysíkú. Arkagyinát Szabó Cseh Mária játszotta szűk skálán. Hiányzott belőle az agresszív affektálás, nem volt elég szeszélyes és nagystílusú. Időnkénti szép pillanatai nem feledtették hibáit, így nem tudott az előadás központi alakjává válni. Páthy Mátyás Trepljovját modorosnak látta Gerold. Csak a negyedik felvonásban, amikor Nyina sorsát mesélte, talált rá arra a természetes hangra, amelyre alapoznia kellett volna a figurát. Trepljov alakja egysíkúnak mutatkozott, például öngyilkossága előtt és után is teljesen egyformán viselkedett, noha komoly lelki válságon ment át. Albert Mária nagy igyekezettel és fegyelem-

mel játszotta Nyinát, vélte Gerold, de alkatilag nem illett hozzá a szerep, ami a zárójelenetben vált teljesen nyilvánvalóvá (Gerold 1973c). Pedig a művésznőre tartós hatást gyakorolt a szerep. Albert Mária 1982-es művészportréjában arról vallott, hogy Nyina figurája megérintette a lelkét („Ez a Nina... valahogy belém bújt”) (Barácius 1982, 7). Gerold szerint Albert Mária az érett nőként megjelenő Nyinát jellemezte jól, a kislányos Nyinát nem tudta hitelesen megformálni. Pataki László (Trigorin) alakítása nem a tőle megszokott színvonalú volt, írta Gerold. Egy komoly, érett, nagy íróként állított elénk az önimádó divatíró helyett. Barácius Zoltán Dorn doktorjából hiányzott az orvosra jellemző kimértséggel, fölény, ami nemegyszer cinizmusba fordult. Ez a Dorn nem orvos. Csak részleteiben jó. Túl sablonos Szabó István Szorinja is, jegyezte meg Gerold.

Gerold megítélése szerint sikeresebbek a kisebb epizód szerepek. Az előadás legjobb alakítása Süveges Eta reménytelenül szerelmes Masenykájáé volt. A figura belülről formált, az egyetlen teljes, igazán hiteles figura volt a színpadon. Gerold jó alakításként jegyezte még Karna Margit betegesen szerelmes és szerencsétlen Polináját, Salamon Sándor Medvegyenkóját. Részben volt jó Versegi József intézője (Gerold 1973c).

Színházi látvány és hangzás

A keret mindvégig az első felvonás parkdíszletezése volt. A magasból anyagcsíkokra erősített sárga falevelek lógtak alá. A díszlet nem csak egyszerűen keretezte a játékeret. Azzal, hogy többnyire félhomályban maradt, színével, bizonytalan dimenzióival bizonyos mélységeket is éreztetett: az emberi perspektívák kilátástalanságát, a Csehov-hősök vágyai és tehetetlensége közötti belső konfliktust, mutatta be Gerold a színpadképet.

A díszlettervező a fenti keretbe helyezte az előadás kisszámú kellékét: néhány faágból ácsolt parki színpadot, ettől jobbra néhány tuskót, az előtérben félkörösen ülőalkalmatosságok, padok voltak láthatók az első részben. Később a színpad közepén egy régimódi, faragásos ebédlőasztal és a hozzá tartozó székek, az asztalon bordó terítő, ezen fehér abrosz, rajta gondos összevisszaságban fehér terítékek. Fentről régimódi, cifrázott fémrészekkel díszített csigás lámpa lógott. A színpad egyik oldalán bőröndök, útitáskák, a másikon nagy utazóláda (Gerold 1973c).

A korabeli kritika szerint a keret a helyszíntől (park, zárt helyiség) függetlenül változatlan maradt, akár a padlón a rozsdás falevelek, amelyek

a funkcionális színpadi világítás fényében úgy adják meg az előadás hangulatát, hogy nemcsak festői látványt nyújtanak, hanem az avarba hullott, a rőt levelekkel már-már betemetett emberi sorsokat is értel-

mezik, az elmúlás fájdalmas képét idézik fel. Ezt a csodálatos festői és kifejező játékteret – a díszlet jelezte adekvát csehovi és mégis korszerű hangulatot érzékeltetve – kellett a színészeknek hiteles és mai alakokkal kitölteniük, bejátszaniuk (Gerold 1973c, 12).

Rendkívüli, tartalmas és kifejező színpadképeket láthatott a néző, ítélte meg Gerold. Az előadás összetevői közül ezek voltak a legsikerültebbek. Petrik Pál, a díszlettervező felsőfokon oldotta meg az örök csehovi dilemmát: egyszerre érezni a múlt levegőjét és a ma is aktuális emberi tartalmakat. Kár, hogy a kisebb színpadokon nem érvényesült a díszlet nagyszerű hatása.

A ruhák, a jelmezek nagyszerű összhangban voltak a díszlettel (Gerold 1973c).

Az előadás hatástörténete, Csehov-kultusz továbbra is

Nézettség tekintetében Szabadkának jó közönségátlaga volt. 1973-ban a szabadkai magyar társulat bemutatóira 258 bérletet, a reprízekre 150-et adtak el. A *Sirály* bemutatóján mégis foghíjas a nézőtér, mert a komoly, igényes daraboknak eleve kisebb a nézettsége akkoriban (Bordás 1973e).

Gerold jelentős színházi eseményként jegyzi a *Sirályt* (Gerold 1973c). Káich rövid, meg nem indokolt értékelése szerint az előadás „nem tartozott a sikerült szabadkai produkciók közé” (Káich 2016, 215).

A szabadkai publikum körében kedvező visszhangra talált az előadás:

A közönség egyöntetűen megállapította, hogy régen láttak a szabadkai színpadon ennyire kiegyensúlyozott, részleteiben is sikeresen kidolgozott előadást. A bemutátón a színészek lelkes ünneplésben részesültek (s-n 1973, 8).

A fentiek ellenére a nézőtéren voltak üres helyek, mert például a diákok nem jöttek kellő számban a bemutatóra. A szabadkai közönség kiszámíthatatlan, jegyezte meg a korabeli sajtó. Olykor tömeges a jelenlét (rockopera, budapesti társulat, opera, operett), máskor „közönségválság” van (s-n 1973).

A Népszínház Magyar Társulata november 17-én Adán (Anonim 1973l), november 24-én Topolyán (Anonim 1973m), december 21-én Zentán (-a, -a 1973) vendégszerepelt a *Sirály*val.

Anton Pavlovics Csehov komédiája a szabadkai bemutatót követően továbbra is folyamatosan jelen volt a magyar színpadokon.

1982. október 29-én láthatta a nagyjéremű első ízben Horvai István legendás rendezését a budapesti Vígszínházban. Az előadás különleges díszlete (a színpadon kialakított tó) és szereposztása okán is elhíresült színházi körökben. 1997. február 15-én a Budapesti Kamaraszínház Asbóth utcai Kisszínpadán

tekinthették meg Alföldi Róbert *Sirály (Madárkák)* című Csehov-rendezésének bemutatóját.

A budapesti Krétakör Színház 2003. október 23-án mutatta be a *Siráj* című előadást, hűen követve az eredeti művet (csak a címet változtatták meg), lemondva az összes színházi eszközről, a díszlet, jelmez stb. használatáról. A rendező Schilling Árpád. Három évvel később, a 40. belgrádi nemzetközi színházi fesztiválon, a BITEF-en a két magyar előadás közül a *Siráj* kapta meg a fesztivál nagydíját a kivételes rendezői-színészi munkáért (MTI 2006). Az előadást az Egyesült Államokban is játszották négy napon át a magyar kulturális fesztiválon. 2004. október 2-án a budapesti Örkény István Színház vállalkozott *Sirály*-bemutatóra Mácsai Pál rendezésében. Hámori Gabriella Nyina megformálásáért a Pécsi Országos Színházi Találkozón elnyerte a legjobb fiatal színésznő díjat. Az Újvidéki Színház 2006. március 2-án vitte színre Csehov vígjátékát Radoslav Milenković vendégrendezésében. 2008. január 25-én a fővárosi Bárka Színház a kecskeméti Katona József Színházzal közösen mutatta be a *Sirályt* Szász János rendezésében. Trigorin szerepét Alföldi Róbert játszotta.

2013. január 12-én a budapesti Nemzeti Színház Gobbi Hilda Színpadán újabb Alföldi Róbert-féle *Sirály*-rendezés premierje volt látható. A fővárosi Katona József Színház 2015 óta játssza (bemutató 2015. december 20., rend. Ascher Tamás) Csehov nagy sikerű színművét. 2015-ben A Kultúrbrigád és az Átrium Film-Színház Fehér Balázs Benő rendezésében készítette el a darab „fiatalos olvasatát”, kimondottan középiskolások számára (bemutató 2015. május 31.). A Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata 2015. november 20-án tartotta bemutatóját (rend. Keresztes Attila). A Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata *Sirály* című előadásának premierjét 2015. november 27-én tekinthették meg a nézők Sorin Militaru rendezésében. 2018. október 6-án a Győri Nemzeti Színház bemutatóját Bagó Bertalan rendezte. A gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színház 2020. október 3-án mutatta be Albu István rendezésében. A szegedi Nemzeti Színház Kisszínházának *Sirály*-premierje 2020. október 23-án volt látható (rend. Barnák László).

2021. december 17-én a budapesti Vígszínház közel negyven év után ismét színpadra állította Csehov szabálytalan komédiáját a grúziai David Doiasvili vendégrendezésében. 2022. február 25-én a Szolnoki Szigligeti Színház felújított épülete Székely Kriszta vendégrendezésében Csehov *Sirály* című komédiájával nyílt meg. Az előadás négy díjat nyert a Városmajori Színházi Szemlén. A szombathelyi Weöres Sándor Színház (Widder Kristóf rendezésében) és az egri Gárdonyi Géza Színház (rend. Blaskó Balázs) egyaránt Csehov *Sirályt* választotta a 2022/2023-as évad első bemutatójának.

Irodalom

- (-a, -a). 1973. Ma Zentán: *Sirály*. *Magyar Szó*, dec. 21. (349): 12.
- ala. 1973. A ruszinok ötödik emlékfesztiválja. *Magyar Szó*, ápr. 21. (109): 14.
- Anonim. 1973a. A Szerb Népszínház e havi műsora. *Magyar Szó*, jan. 5. (3): 7. Az újvidéki Szerb Népszínház e havi műsora. *Magyar Szó*, febr. 1. (30): 7. Újvidéken ma. *Magyar Szó*, márc. 1. (58): 7. Újvidéken ma. *Magyar Szó*, ápr. 6. (94): 7. Újvidéken ma. *Magyar Szó*, ápr. 13. (101): 7. Újvidéken ma. *Magyar Szó*, ápr. 19. (107): 17.
- Anonim. 1973b. Elkészült a 6-os kórterem. *Magyar Szó*, jan. 16. (14): 11.
- Anonim. 1973c. Premiererek a tévéfesztiválon: Május 27-én kezdődik a portorozi tévéfesztivál. *Magyar Szó*, máj. 25. (141): 3.
- Anonim. 1973d. Csehov műve a képernyőn. *Magyar Szó*, okt. 26. (295): 3.
- Anonim. 1973e. A Belgrádi Televízió heti műsora. *Magyar Szó*, jún. 1. (148): 6. A Jugoszláv Televízió műsorából. *Magyar Szó*, jún. 22. (169): 11. A Belgrádi Televízió heti műsora. *Magyar Szó*, jún. 22. (169): 6. A Belgrádi Televízió heti műsora. *Magyar Szó*, okt. 12. (281): 6.
- Anonim. 1973f. [Az Olasz Televízió...]. *Magyar Szó*, jún. 1. (148): 11.
- Anonim. 1973g. [Rádióműsor]. *Magyar Szó*, jún. 22. (169): 9.
- Anonim. 1973h. A Magyar Televízió heti műsora. *Magyar Szó*, aug. 17. (225): 7.
- Anonim. 1973i. Megszerettetni a színházat: A Szabadkai Népszínház újabb vállalkozása. *Magyar Szó*, szept. 8. (247): 14.
- Anonim. 1973j. Összekötő. *Magyar Szó*, nov. 2. (302): 3.
- Anonim. 1973k. Rádióműsor. *Magyar Szó*, dec. 2. (330): 32.
- Anonim. 1973l. A *Sirály* Adán. *Magyar Szó*, nov. 17. (317): 9.
- Anonim. 1973m. A *Sirály*: Topolyán vendégszerepel a Szabadkai Népszínház. *Magyar Szó*, nov. 18. (318): 6.
- B. [Barácius] Z. [Zoltán]. 1982. A *Sirály* bennem él: Albert Mária vall önmagáról. *Magyar Szó*, szept. 18. (257): 7.
- Barácius Zoltán. 2005. *Az ördög cimborái*. A vajdasági magyar színházak rendezői. 92. Szabadka: Életjel. https://www.vamadia.rs/sites/default/files/2020-03/Baracius_Zoltan_Az_ordog_cimborai.pdf (2021. okt. 26.)
- B. [Bordás] Gy. [Győző]. 1973a. Csehov-színmű mai köntösben. *Magyar Szó*, jan. 16. (14): 10.
- Bordás Győző. 1973b. Díjak, elismerések jegyében: A Szabadkai Népszínház magyar társulata az elmúlt évadban. *Magyar Szó*, júl. 8. (185): 12.
- Bordás Győző. 1973c. A hazai színmű – fél siker: Beszélgetés Zoran Jovanovičtyal, az újvidéki Szerb Népszínház drámaigazgatójával. *Magyar Szó*, júl. 11. (188): 12.
- B. [Bordás] Gy. [Győző]. 1973d. Kezdődik a színházi idény: A Szabadkai Népszínház és az újvidéki Szerb Népszínház műsortervéről. *Magyar Szó*, aug. 23. (231): 10.
- B. [Bordás] Gy. [Győző]. 1973e. Kassza és közönség. *Magyar Szó*, okt. 28. (297): 14.
- Faludi András. 1973a. A Magyar Televízió műsorából: Budapesti tévével. *Magyar Szó*, máj. 11. (127): 3.

- Faludi András. 1973b. A Magyar Televízió műsorából: Budapesti tévélevél. *Magyar Szó*, okt. 5. (274): 2.
- GÁ. 1973. Megkezdji a vidékjárást a szabadkai Népszínház magyar társulata. *Magyar Szó*, aug. 22. (230): 6.
- Gerold László. 1972. Adalékok egy rendezői portréhoz. *Magyar Szó*, Kilátó, jan. 29. (27): 11.
- Gerold László. 1973a. Csehov a kortársunk? Egy szabadkai bemutató elé. *Magyar Szó*, okt. 20. (288): 13.
- Gerold László. 1973b. A divatosság vonzásában. *Magyar Szó*, jan. 21. (19): 10.
- Gerold László. 1973c. Csehov: Sirály. *Magyar Szó*, okt. 25. (295): 12.
- Káich Katalin. 2016. *A színész és a színház dicsérete: A szabadkai Népszínház magyar társulatának első negyven éve*. 215. Szabadka: Életjel. https://www.vamadia.rs/sites/default/files/2020-11/Kaich%20Katalin_A%20szinesz%20es%20a%20sziniatek%20dicsere_0.pdf (2021. okt. 26.)
- Mol. 1973. Sirály: Bemutató a Szabadkai Népszínházban. *Magyar Szó*, okt. 19. (288): 8.
- MTI. 2006. A Krétakör nagydíjas. *Magyar Szó*, okt. 2. (229): 4.
- Magyar Rádió. 2006. Magyar kulturális fesztivál az USA-ban. *Magyar Szó*, febr. 27. (46): 9.
- s-n. 1973. Van közönség – nincs közönség? *Magyar Szó*, nov. 6. (306): 8.
- Szűts István. 1973. *A Macskajáték százhuszonötödösör*: Beszélgetés Várkonyi Zoltán igazgatóval. *Magyar Szó*, márc. 24. (81): 14.
- Varga Zoltán. 1973. Tévénapló. (1973. október 25–31.). *Magyar Szó*, nov. 3. (303): 12.

Julijana IŠPANOVIČ ČAPO

REKONSTRUKCIJA PREDSTAVE GALEB (1973) NARODNOG POZORIŠTA U SUBOTICI

U kontekstu savremene kritike i kulta Čehova

Studija analizira predstavu *Galeb* Antona Pavloviča Čehova, u premijernom izvođenju subotičkog Narodnog pozorišta (1973), a u režiji Ištvan Saboa mlađeg. I ovoga puta do izražaja je došao bogat, kontinuirani kult Čehova u vojvodanskom pozorišnom miljeu. Predstava je zasnovana na tekstu koji je preveo Imre Makai. Savremena kritika nije ukazala da su struktura i tekst drame izmenjeni. O predstavi su izrečene sledeće ocene: režija predstave je u velikoj meri bila usmerena na stvaranje čehovljevske atmosfere, gluma je bila manje tačna, epizodne uloge su bile uspešnije, najbolju interpretaciju dala je Eta Šuvegeš (Mašenjka). Po oceni kritičara, scenografija i kostimografija Pala Petrika bile su najuspešnije komponente predstave. Zajedno sa odgovarajućom scenskom rasvetom, stvorili su izuzetno izražajnu postavku scenskih prizora, u znaku čehovljevske ambijenta na najvišem nivou. Mišljenja malog broja savremenih kritičara o značaju predstave su neujednačena. Predstava je imala zapaženog uspeha kod subotičke publike.

Ključne reči: Narodno pozorište, Subotica, Anton Pavlovič Čehov, *Galeb*, kult Čehova, Ištvan Szabo mlađi

Julianna ISPÁNOVICS CSAPÓ

**RECONSTRUCTION OF *THE SEAGULL* STAGED BY THE
NATIONAL THEATRE IN SUBOTICA (1973)**

In the Context of Contemporary Criticism and Chekhov Cult

The study analyses *The Seagull* by Anton Pavlovich Chekhov, directed by István Szabó Jr. in the production of the National Theatre in Subotica. The theatre-cultural context of the performance is the rich and constantly evolving cult of Chekhov in theatre-historical milieu of Vojvodina. The production is based on the text translated by Imre Makai. Contemporary criticism has not indicated any changes made to the structure or text of the play. The following remarks have been made: The staging was largely focused on creating the Chekhovian atmosphere, the acting was less precise, the smaller episodic roles were more successful, and the best performance of the production was given by Eta Süveges (Mashenka). According to the critics, the set and costume design by Pál Petrik were the most successful components of the production, with the highly expressive, magnificent scenery, costumes and appropriate stage lighting creating the Chekhovian atmosphere to a high standard. As to the significance of the production, the opinion of the small number of contemporary critics is mixed. Nevertheless, it was considered a success with audiences in Subotica.

Keywords: National Theatre in Subotica, Anton Pavlovich Chekhov, *The Seagull*, Chekhov cult, István Szabó Jr.